

Gamla jul seder i Monrup. län
Från förs. kd, Halland

Julfirandet är gammalt men därför ej förligat. Julen firas dock så olika på olika platser i vårt land och ären så olika nu mot för i tiden. Jag skall nu enligt berättelser av de gamla söka beskriva julfirandet i Monrup sådant det fötode sig för 50 år sedan särskilt i de större bondgårdarna, där ~~löss~~ fumos.

Man hade då som nu för tiden brättorn dagarna före jul.

Man slaktade, bryggde, bakade och skurade. Baket tog lång tid i anspråk, ty det bakades så mycket bröd, både grovt ^{och fint} allt det nåckte till slutet av mars. Även till tillguds bakades kator, som voro något mindre än dem man brukar i huset. Dagen före julafton fejades och gjordes så rent som möjligt i ladugård och på gårdspåren. På julaftonen började man litet tidigare än vanligt med skärandet av haxpelse och kreaturens ryktring. Haxpelse skulle skäras, så att det nåckte under hela hælgen och, emedan ären korina skulle till aftonfoder såväl julafton som nioårs- och trettondeafton ha haxpelse med mjöl och sönderhackade potatis som tilltugg, höll man på därmed till kl. 12 på dagen. Då skulle alla, barn och drängar in i köket och doppa i grytan. Detta tillgick så, att mor i huset eller någon av pigorna till var och ^{en} skär en försvarlig skiva bröd och lade i den kokande köttgrytan. Sedan därpå alla fått var sin tallrik, gick man fram till grytan och fiskade upp sin bröds skiva, vilken äts på stående fot. Någon annan dagvard bestods ej, enär middag skulle ätas i skymningen. Hade båtsmannen någon dag före jul ej hunnit göra sin vänliga pond bland sina notbönder för upptagande av sitt förvarvade, vilket som bekant utgick i varor, sändes någon av husets tjänstefolk på eftermiddagen till hans hem med en försvarlig börd julgötter bestående av fint bröd, kött, fläsk och korv. Kl. 4 skulle allt arbete utomhus vara avslutat.

Sedan alla därpå tvättat och kammat ^{sig} och helgdags-
kläderna dragits på, samlades man i stugan. Där var
det riktigt festligt. Långbordet stod dukat, julgranen,
vilken vid denna tid länge varit i bruk, stod klädd med
stjärnor och blannor av papper i lysande färger och lam-
pan och de tregruniga Tälgljusen voro tända. Julhalmen
låg vackert utbredd på golvet. Kartell användes utgjorde
någhalm. Varför julhalm brukades har jag ej ~~minnats~~
lykats utforska. Förmodligen skulle väl denna beteckning
stördefältet och de lekar, som där utfördes, vara en bild
av olika slag av arbeten på åker och äng. I ett och annat
hem hade man förjädigt vackra takkronor av halm. Dessa
tillverkades så, att man klippte grova halmstrån i olika
längder, vilka tröddes på trädar, tre på varje träd. Sedan
knöts trädarnas till samman, så att halmpiporna bildade små
trianglar, ~~och~~ vilka man sedan ~~hopsånde~~ så att de bildade
en krona. pepparkaksdjuren voro pryddigt uppsatta å
ett papper på väggen. Julbocken bleu alltid placerad
i mitten. Sedan middagens gäst av stapeln och bordet
"i vit avdukat", delade man ut de stekt smult doftiga
pepparmöltarna, en någad kaffekopp till var och en. Där-
på bänkade man sig åter kring bordet och så "skramlades
hästen" och "hördes svin i skogen" underkämt och prat.
[Blev julglädjen alltför stor bland barnen, hotade fen
med julbocken. Ynte med den, som hängde på väggen
För den hyste barnen ingen fruktäm. Julbocken uppriädd
under många former, dels som trebent halmdocka, dels
sjuke han övertaga "den ledes" roll och tjämsigöra som
buse för stygga barn.] Vid sjutisen på kvällen bars kaffet
in och sedan detta med dopp av många olika slag blivie
inmunnligt vidtog lekarna i julhalmen. I dessa deltog
gamla och unga, män och kvinnor. Man "drog hank", "daska
Markus" m. m. m. m. "Daska Markus" var en ganska
våldsamt jullek. De båda deltagarna bundo för ögonen

och försågos med var sin dagg, hårt flätad av halm. En stol lades mitt på golvet, i vilken deltagarna skulle hålla med ena handen och ej fingra släppa. Sedan skulle var och en i tur och ordning tilldela den andre ett slag med daggen. Dess slag kunde bliva rätt hämbara, om de träffade i huvudet eller ansikte. Den, som utdelade slaget, kunde även slå handen i stolen, så att knogarna svullnade! En lek, i vilken såväl stora som små deltog, var att "Taga julbocken". Denna lek tillgick så, att en liten trebent docka av halm ställdes på golvet och den, som skulle upptaga den, skulle stupa kullerbytta och upptaga den med fötterna. Sedan lekarna i julhalmen pågått ett par timmar, stod icke blott glädjen utan även dammet högt i tak. Vid 10-tiden dukas till kvällsmat, som bestod av fisk och risgrynsgröt, var-efter man, trött av all julpröja, kröp till köjs, sedan kreaturen dock först blivit fagnade med den ovann nämnde julmaten. Smör, ost, skinka och bröd sattes fram på bordet under matten. Därför anhöriga kommo då enligt folktron på besök och skulle hålla till godo med vad som blivit framsatt. Sedan kl. 3 på juldagsmorgonen var man på benen. Först stego pigorna eller husets dottrar upp och bjödo mor och far samt husets övriga medlemmar kaffe på sängen. Därpå klädde man sig för färden till attesängen. Juldagen tillbringade man vanligen i stillhet, men annandagen följade julgillena, som voro både många, långa och bullersamma ända till dagen efter. Trettondedagen, då julen ansågs avslutad. Denredagen kallade man Knut. Då skulle knutgubbarna förfärdigas. Man tog ett par gamla byxor och en avlagd storträja, stoppade upp dem med halm och sammantband dem med ett rep. Huvudet gjordes av halm och stäp på bandet ett kläde, på vilket man målade ansikte. Sedan försågos gubben med halt och så var han färdig att ge sig ut i bygden. Man försåg

honom alltid med ett "pass", som dels var ett friarbrev till en flicka i någon granngård. Bar man honom till en ovän, blev "passet" därefter.]

Med julfirandet voro alltid vissa egendomliga seder samt skrock och vidstrepels förknippade. På t. ex. hörde man, att den eller den fått hjälp att annandagens morgon "måka fähuset". En del ungdomar samlades nämligen tidigt denna morgon och försedda med var sin grep besökte någon granngård, öppnade dörren till fähuset och kastade in så mycket gödsel, att kreaturen formligen lågo medbäddade däri, då far kom ut på morgonen.

Venligen var offret en ovän, som på detta sätt skulle ha "betalt för gammal ost". Den som vid midnatts tid julfirande gick ut och genom förstret tillade in i stugan ser då såg någon av husets folk utan huvud, skulle denne dö under årets lopp. Enligt folktron höll de döda stensång. En gammal skulle en gång ha kommit för biltade till ottesången.

Då kom grannhustrun, som varit död i många år, till henne och bad henne avlägsna sig en stund, emär deras ottesång ännu ej voro avslutad.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Gustaf Nilsson.

[Gamla julseder i Horeups socker
Faccräs lösa, Halland]